

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 5 Issue 6, p. Special Issue on Balkan Wars, 17-40, November 2013

Nüfus Kaynakları ve Sözlü Tarih Kaynaklarına Göre Balkan Savaşları Sırasında Kosova'dan Samsun'a Göçler

Emigrations From Kosovo to Samsun During the Balkan Wars According to Population Registers and Oral History Records

Mehmet Köseoğlu
MEB-Ankara

Öz: Bu çalışma Samsun'un Bafra, Ondokuz Mayıs, Alaçam ve Kavak ilçelerindeki 31 köyün nüfus esas defterleri ile ve sözlü tarih kayıtlarını değerlendirerek Balkan Savaşları'nda (1912-1913) Kosova'dan Samsun'a göçü incelemektedir. Samsun'daki Kosova göçmenlerinin çoğunluğunun Priştine, Gilan ve Mitroviçe gibi Sırbistan sınırına yakın üç sancaktan gelmeleri buralarda yaşayan halkların savaş ortamından büyük oranda etkilendiklerini göstermektedir. Balkan Savaşları ile Samsun'a göç eden Kosova halkı çoğunlukla Bafra'ya yerleştirilmiştir. İskân gerçekleştirilirken göçmenlere özel köyler tahsis edilmemiştir. Samsun köylerinde ailelerin yanlarına parça parça dağıtılmışlardır.

Anahtar Sözcükler: Kosova, Samsun, Göç, Balkan Savaşları

Abstract: Relying on the population registers of thirty one villages in Bafra, Ondokuzmayıs, Alaçam and Kavak towns of Samsun along with oral history records this work examines the migrations from Kosovo to Samsun during the Balkan Wars (1912-1913). The fact that the majority of Kosovo immigrants were from the Pristina, Gjilan and Mitrovica sandjaks close to Serbia border, indicates that the residents of these sandjaks were largely impacted by the war. The majority of Kosovo immigrants to Samsun settled in Bafra. No specific village was set or reserved for the immigrants; they were settled in the existing villages.

Keywords: Kosovo, Samsun, Migration, Balkan Wars

1. Kosova Vilayeti

Kosova, Balkan yarımadasında önemli bir ova olup; Slav, Bulgar ve Çek dillerinde karatavuk manasına gelen "kos" sözcüğünden türemiştir. Kosova Balkanlarda ortaçağdan günümüze ticaret yollarının birleştiği kavşak noktası haline gelmiştir.¹

1871 yılında (H.1287) vilayet nizamnamesiyle 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi öncesinde merkezi Sofya olan ve Niş ile Priştine'yi de kapsayan Kosova vilayeti kuruldu. Kosova vilayeti kuruluşu itibariyle 32 000 km² idi. Doğuda Şarki Rumeli ve Bulgaristan, güneyde Selanik, batıda İşkodra vilayeti, Karadağ ve Bosna, kuzeyde ise Sırbistan ile çevriliydi²

1908-1909 yılında Kosova vilayetinde 1904-1905'e göre sancak ve kazalarda idari değişim görülmeyp, bazı nahiye ve köy sayıları değişmiştir. Ancak bazı nahiyeler ve köy

¹ M. Münir Aktepe, "Kosova", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, (Eskişehir: MEB Yayınları, 1997), s. 869-870.

² Mucize Ünlü, *Kosova Vilayetinin İdarî ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, (19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002, s. 31.

sayıları değişmiştir. Köy sayılarını incelediğimizde önceki yıllara göre düşüş söz konusudur. Köy sayılarında Priştine Sancağı'nın Yenipazar kazası 364 köyle ilk sıradadır. Köy sayılarının fazla olduğu diğer kazalar sırasıyla; Priştine kazası, İpek kazası, Gilan, Prizren, Mitroviçe, Kalkandelen, Üsküp kazalarıdır. En az köy sayısı Üsküp'ün Osmaniye kazasıdır.

Harita 1.1: Kosova Vilayeti Haritası

TABLO 1.1: 1908-1909 Kosova Vilayeti İdarî Yapısı³

CAK	SAN	KAZALAR
K	İPE	Berane (24 köy) / Gosine (8 köy) / İpek (190 köy) / Trgovişte (62 köy) / Yakova (149 köy)
TİNE	PRİŞ	Gilan (190 köy) / Mitroviçe (170 köy) / Preşova (134 köy) ve Kazaya Bağlı Bopakça nahiyesi / Priştine (341 köy) Kazaya Bağlı Firzovik Nahiyesi / Vulçitrin (125 köy) / Yenipazar (364 köy)
ZREN	PRİ	Gostivar / Kalkandelen (161 köy) / Luma (49 köy) Kazaya Bağlı Kaliş Nahiyesi/Prizren (190 köy) Nahiyeye bağlı Rahofça, Prizren Nahiyesi
İÇE	SEN	Akova (138 köy) Kazaya Bağlı Brezava, Bihor, Bisteriçe, Kamdat Nahiyesi / Kolaşin-i Zir (32 köy) Kazaya Bağlı Kolaşin-i Zir, Kovaç, Ridanarayka, Viraneş / Seniçe (137 köy) / Yeni Varoş
LICA	TAŞ	Prebol (29 köy) Kazaya Bağlı Prebol, Periboy Nahiyesi / Taşlıca (44 köy)
ÜP	ÜSK	İştıp (140 köy) Kazaya Bağlı Bereketli, İştıp, Leskoviçe Nahiyesi / Koçana (92 köy) Kazaya Bağlı Koçana, Biyaniçe Nahiyesi / Köprülü (91 köy) Kazaya Bağlı Bogomil, Köprülü, Nikodim Nahiyesi / Kratova (69 köy) / Kumanova (köy?) / Orhaniye (19 köy) / Osmaniye / Maleş (3 köy) / Palanka (46 köy) / Radovişte (54 köy) / Üsküp (152 köy)

³ Ünlü, a.g.e. 53-54.

Kosova vilayetinin 1906-1907 nüfus sayımına göre; Müslümanların yoğun yaşadığı sancak Priştine'dir. 379.595 nüfusla Müslümanlar en kalabalık nüfusu oluşturmaktadır. 272.818 nüfusla Kosova'da Bulgar halk ikinci çoğunluktadır. 13.829 nüfusla Rumlar bölgede üçüncü sırayı almaktadır. Bir kaynaktaki, 1906 nüfus sayımında Kosova'nın nüfusu 671.653 olarak verilirken tablolarda Üsküp ve Taşlıca sancakları yoktur.⁴ Başka bir kaynaktaki; Kosova vilayeti nüfusu 752.536 Müslüman, 13.452 Rum, 170.005 Bulgar, 169.601 Ulah ve Sırp halkından olmak üzere 1.105.594 olarak belirtilirken⁵ aynı rakamlara yakın ifadeler diğer bir araştırmada; 1.063.000 olarak verilse de⁶ kaynakların sunduğu etnik dağılımlarda bariz farklılıklar söz konusudur. Sonuç olarak Kosova, çoğunluğu Müslümanların oluşturduğu bölgeydi. Bunun yanı sıra Rumlar, Ermeniler, Bulgarlar, Latinler, Yahudiler, Çerkesler, Sırlar, Protestanlar da bölgede yaşamaktaydı.

2. Balkan Savaşları'nda Kosova

Balkan Savaşları; 08 Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne saldırısıyla başlamıştır. Bunu takiben 17 Ekim 1912'de Bulgaristan ve Sırbistan savaşa girmiştir. 19 Ekim 1912'de Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Balkan ittifakı antlaşmalarında; Karadağ'ın İşkodra, Sırbistan'ın Kosova ve Adriyatik'e açılan bir liman, Bulgaristan'ın Manastır ve Yunanistan'ın Yanya'ya yönelik talepleri Osmanlı'nın Batı Avrupa'sını tehdit etmiştir.⁷ Savaşta Osmanlı kuvvetleri iki kısma ayrılmıştı. Doğu ordusu Bulgarlara, Batı ordusu da Sırlara karşı savaşıyordu.

19 Ekim 1912'de Üçüncü Sırp Ordusu General Yankoviç komutasında Merdar geçidinden Malokosovo (Labi) vadisine çıktı ve Osmanlı ordusunun sol kanadına ilerledi. Bir gün sonra Osmanlı ordusu geri çekilmek zorunda kaldı. Osmanlı askerleri; 1 bayrak, 80 çadır, büyük miktarda erzak, sandıklarla cephaneye, 80 manda ve başka malzemeler de terk etmişlerdi. Çarpışmalar sırasında bir Osmanlı birliği de esir düştü. 21 Ekim'de Sırlar, Kosova ovasına doğru saldırdılar. Osmanlı askerleri direniş gösterse de güneye geri çekilmek zorunda kaldılar. Sırlar Priştine'ye girerek 2.000 kişilik artçı Arnavut grubunu dağıttılar⁸. 22 Ekim'de Kosova'da Sırp ordusu Priştine'yi aldı. Sırların Priştine'ye girmeleri ortaçağın şanlı hikâyelerini canlandırdı diyen Hall; askerlere eşlik eden bir Sırp gazetecinin şöyle yazdığını belirtmektedir:

“Priştine! Burası bir süre için Nemenjiç hanedanının, özellikle Kral Milutin'in başkentiydi. Aynı zamanda Çar Lazar zamanında Lava ile Sitnitse arasındaki toprakları elinde tutan Vuk Brankoviç'in de başkentiydi.” Gazetecinin aynı zamanda Priştine'nin Arnavutlar için bir yuva ve Kosova'nın başkent olduğunu da itiraf ettiğini belirtiyor. Kosova'nın alınmasıyla bütün Sırlar kendilerini milliyetçi heyecanların ateşine kaptırmadılar. Onlar için savaş bitmemişti.”

Priştine'yi aldıktan sonra Sırlar Kaçanik yoluyla Üsküp'e inmek için Verizoviç'e doğru ileri harekâta devam ettiler. Sırlar, yerli müslüman halk arasında öyle panik havası

⁴ Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 204-205.

⁵ Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli'den Türk Göçleri*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995) 9.

⁶ Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, (İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1998), 144.

⁷ Banu İşlet Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 217.

⁸ Aram Andonyan, *Balkan Savaşları*, (İstanbul: Örgün Yayıncılık, 2007), 426-427.

yaratmışlardı ki buradaki halkın çoğu aciz ve mağrur halde zavallı çocuklarını Kumanova yolunda bırakarak kaçtılar.⁹

Kumanova yenilgisi Osmanlı birliklerinin kendilerine olan güvenlerini yitirmelerine ve umutsuzluğa kapılmalarına neden oldu. Güneye Manastır'a doğru çekilmeye başladılar. Osmanlı birlikleri, Kumanova'nın güney batısındaki Üsküp'ü savunmak için hiçbir girişimde bulunmadılar.¹⁰ Trakya'da zaferden sonra Bulgarların tereddütlü ve ağır hareketlerine karşı Sırlar, daha hızlı hareket ilerleyebilmekte; yağmur ve çamurun hareket kabiliyetini büyük ölçüde zorlaştırmasına rağmen Sırp orduları savaşın başlamasıyla önemli başarılar elde ediyordu.¹¹

Osmanlı ordusunun çekilişinden sonra Manastır'a gidip yolda gördüklerini anlatan bir Sırp askeri; yörede hiçbir yaşam izi kalmadığını, Türklerin bütün köyleri yaktığını yalnızca kiliselerin küller arasında ayakta kaldığını anlatmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Sırbistan Konsolosluğu'nda çalışan görevlilerin; papaz ve kadınlara dokunmayıp onların üzerlerinin aramamasını fırsat bilen komitacıların bazı teşebbüslere giriştiklerini dil getirmektedir. Çetelere dağıtılacak olan silahların, papazların geniş giysileri ve kadınların etekleri arasında kaçırıldığını itiraf etmektedir.¹²

Savaşın sona Sırların ateşe verdikleri Kumanova, Üsküp ve civar köylerde silahsız Müslüman halka uyguladıkları vahşet Bulgarların ele geçirdikleri yerlerdeki acımasızlıklardan geri kalmıyordu. Arnavut köylerinin tümü yangın yerine dönmüştü. Gece bastırınca komitacılar Üsküp'te Arnavutların ve Türklerin evlerine zorla girip ne bulursa yağmalıyor, insanları öldürüyor ve kadınlara tecavüz ediyorlardı. Vardar üzerindeki köprünün altı kafaları kesilmiş Arnavutların cesetleriyle doluydu.¹³

Sırlar 19 Kasım 1912'de Manastır'a girdiler. 22 Kasım'da Ohri'yi ele geçirdiler. Makedonya'daki beş asırlık Osmanlı yönetimi sona erdi. Birinci Sırp Ordusu için Birinci Balkan Savaşı'ndaki muharebelerin büyük bir kısmı tamamlandı.¹⁴ Rumeli'nin neredeyse tamamı Balkan müttefiklerinin eline geçerken sadece Edirne, Yanya ve İşkodra henüz düşmemişti. Bulgarlar İstanbul'u almak isterken Yunan ve Sırp orduları önemli bir direnişle karşılaşmadan Makedonya'yı rahatça aralarında paylaştılar.¹⁵

Balkan Savaşları'nda bulunan bir subay anılarında; askere alınmayan genç ve yaşlı beş bin Arnavut halkın Sırp sınırına yakın bir mevki olan Gilan'da toplandıklarını, kumandanları Hamit Ağa adında alaylı bir Arnavut binbaşısının kurmayı olarak görevlendirildiğini anlatmaktadır. Gilan halkının Kumanova'da Osmanlı ordusunun bozulduğunu ve Sırp askerinin Üsküp'e doğru ilerlemekte olduğunu duyduktan sonra tedirgin olduklarını belirtmektedir. Bir kısım halkın hayvanlara eşyaları yükleyip göç etmeye başladıklarını söylemektedir. Üsküp'e yakın köylerin de Üsküp merkezine göç ettiklerini özellikle Kaçanık kasabasının bomboş olduğunu dile getirmekte; halkın kendi kasabalarının civarında düşmanla harp edilmesinden ürktüklerini sözlerine eklemektedir.¹⁶

Üsküp'te oturan bir Fransız gördüklerini şöyle tasvir etmektedir:

⁹ Andonyan, *a.g.e.*, 427.

¹⁰ Richard C Hall, *Balkan Savaşları*, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003) 65.

¹¹ İbrahim Artuç, *Balkan Savaşı*, (İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988) 207.

¹² Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, (İstanbul:Arba Yayınları, İstanbul 1995, s. 155.

¹³ Troçki, *a.g.e.*, 310.

¹⁴ Hall, *a.g.e.*, 69.

¹⁵ Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007), 341.

¹⁶ Rahmi Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988) 56-66.

Savaştan saç kalanlar, Kumanova-ÜskÜp yolu üzerinde yığılmışlar. Bütün gece ağızlarına bir şey koymadan yürümüşler ve şimdi düzensiz bir sel gibi ÜskÜp sokaklarını dolduruyorlar. Yaralılar, komutansız kalmış ve ağlıktan öleme kertesine gelmiş erler ardı arkası kesilmeyen kabileler halinde geçip gidiyorlardı. Gemi azıya almış atlar sağa sola koşuyor. Az çok disiplini koruyan hiçbir grup yok. Gerçekten dehşet verici, yürekler acısı bir kaçış bu. Subaysız hatta astsubaysız küçük gruplar ÜskÜp istasyonuna doğru akıyor. Hepsinin gözlerinde Sırp toplarının yarattığı dehşet okunuyor. Ansızın birisi “gâvur geliyor diye bağırıyor. Doğru değil ama bu feryat bile yetiyor. Türk subayları kaçanlara “nereye isterseniz gidin, siz artık asker değilsiniz, istemiyoruz sizi” dediler. Bütün bu adamlar silahlarını alıp Kalkandelen’e doğru kaçtılar. Bu sırada Sırp lar, Kumanova istasyonunu zapt etmişler bütün geride kalanları esir etmişlerdi. İstasyonda 10 vagon da yaralı bulmuşlardı. Sırp Kızıllaç’ı görevlileri hepsini derhal kaldırıp götürmüşlerdi. O sırada Sırp gönüllülerle çeteler, çevredeki Müslüman köylerini talan etmekle ve buldukları Müslümanları öldürmekle meşguldüler. Yalnız kadın ve kızların hayatını bağışlıyorlardı. Fakat saç kalanlar ölenleri kıskanmak için çok sebep bulacaklardı.¹⁷

ÜskÜp, Sırp lar için büyük önem taşıyan bir şehirdir. Sırbistan’ın başkenti olmuştu. Şehrin eski ihtişamını bilen Sırp lar için ÜskÜp’ün zaptı büyük manevi değer taşıyordu. Üç Sırp ordusu da birleşmek üzereydi ve Osmanlı birliklerinin kanatlarını tehdit ediyordu. Korku içinde bulunan kadınlar, çocuklar, kaçma fırsatını bulamayanlar konsoloshanelerin içine doluyordu. Sırp askeri ÜskÜp’e girince; Müslüman sakinler şehirde kalmak veya göç etmekte serbest bırakıldılar. Çoğu göç etmeyi tercih etti. Varını yoğunu manda ve öküz arabalarına yükleyip yollara düştü. Kadınlar ve çok sayıda yalınayak çocuklar, galiplerin boyunduruğuna girmemek için bu hazin yolculuğa çıktıklarında çoğu Sırp komitacılar ve Arnavut eşkiya tarafından yollarda soyuldu. Kadınlar kaçırılıp tecavüze uğrarken, çocuklar boğazlandı.¹⁸

Göç etmekle yaşamlarını kurtarmayı düşünen göçmen kabileleri, Türklerin elindeki topraklara ulaşabilmek için olanca güçleriyle çamur içindeki yollarda yürüyorlardı. Öküz ve mandalar arabaları çekiyordu. Üzerlerine birer bez parçası gerilen arabaların her birinde 2-3 aile barınıyordu. Kadınlar ağlıyor, çocuklar bağırıyorlardı. Köpekler de kuyruklarını bacıklarının arasına sıkıştırmış, dilleri dışarıya çıkmış olduğu halde kabilelerin arasında dolaşıyorlardı. Siyah giysiler içindeki kadınlar, eteklerini yukarıya kaldırmışlar dizlerine kadar çamur içinde yürüyorlardı. Kiminin omuzlarında birer çocuk bulunuyordu. Bazılarında çocuklar, birer örtüyle bellerine bağlanmıştı. Yürürken aşağı düşecek olurlarsa askerlerin arkalarındaki torbaları düzelttikleri gibi bir hareket yaparak, onları yerleştiriyorlardı. Erkekler tekerleklerle yüklenerek arabaları çeken hayvanlara yardım ediyorlardı.¹⁹

Bir gazeteci anılarında; bozgunların ardından İstanbul kapılarında eşi görölmedik bir yığılma yaşandığını belirtmektedir:

Savaş afetinden kaçan bütün bu zavallılar, köylerini bırakarak İstanbul’a üşüşmüşlerdi. Sokaklarda, meydanlarda, camilerin çevresinde açık havada yatıyorlardı. Bu olağanüstü manzarayı seyrederken bin yıl geriye gittiğimizi, bazı eski Galya halklarının toplu göçünü izlediğimizi sanıyoruz. ...²⁰

¹⁷ Andonyan, a.g.e. 431- 434.

¹⁸ Andonyan, a.g.e., s. 439-442.

¹⁹ Georges Remond, *Mağluplarla Beraber*, (İstanbul: Profil Yayıncılık, 2007) 29.

²⁰ Stephane Lauzanne, *Uçurumun Kenarındaki Türkiye*, (İstanbul: Bileşim Yayınevi,2005), s. 56.

Göçmenler ayrıca bir başka felaketi de İstanbul'a taşıyordu. Bu felaketin adı koleraydı.²¹ Askerlerin ve sığınmacıların sağlık koşullarından yoksun yürüyüşleri sırasında patlak veren kolera ve dizanteri salgınları birçoklarının ölümlerine neden oldu. Kolera, kısa süre içinde askerlerle beraber hareket eden göçmenlere de sirayet etti. Bu tehlikeli durum içerisindeki sevkıyat, hastalığın etki alanını iyice genişletti.²² Kolerayı engellemek için takviyeler yapıldıysa da bu önlenemedi.

Sivil halkın savaş hedefi olarak görülmesi Balkan Savaşları'na damgasını vurmuştur. Bu, bir Avrupa savaşında sivillere yönelen ilk veya son zalimlik değildi. Ne var ki 20.yüzyılda karşılıklı orduların sivilleri hedef aldığı ilk çatışmaydı. Balkan Savaş mezalimlerini “asırlar boyu süren nefret” e bağlamak olayı basitleştirmektedir. Arnavutlar, Bulgarlar, Yunanlar, Sırp ve Türkler yüzyıllar boyu birbirlerine nispeten yakın bir şekilde yaşamışlardır. Çok yakın olmasalar da kesinlikle birbirlerinden uzaklaşmış değillerdir. Zalimliğin en önemli nedeni Osmanlı millet sisteminin terk edilmesi ve yeni devletlerin özünü teşkil etmesi açısından Bulgarlar, Sırp ve Yunanlar tarafından dışlayıcı bir milliyetçiliğin kabul edilmesiydi. Hoşgörü artık Balkanlar'da yoktu. Halka karşı girişilen terörün nedenlerinden birisi de sınırları bozucu şekilde yerli halkın gerilla savaşında bulunmasıydı. Özellikle Arnavutların yaşadığı bölgelerde bu yoğundu. Arnavut halkı haklı olarak topraklarının istilası olarak düşündükleri duruma karşı şiddetle direndiler. Tabi bu onların ölümüne de neden oldu. Sırp askerler bölgede kundakçılık, yağma, cinayet ve ırza geçme hareketlerinde bulunarak yerli halkı uzaklaştırmak istiyordu. Özellikle Kosova'da yaşayan sivil halkın büyük acılar çektiklerine kuşku yoktur.²³

3. Sözlü Tarihe Göre Kosova'dan Samsun'a

Balkanlar'da yaşanan göç olgusunda; istilalar, yağma, talan, şekavet hareketleri ve bunun yanı sıra; katliam ve baskılara maruz kalma halkın zorakî göç etmesine vesile oluşturan unsurlar meydana gelirken; göç hareketi ise yeni sorunlara gebe bir halde umut-umutsuzluk ikileminde mağduriyetlerin habercisi konumundaydı. Halk için en iyi karar; zor yolu seçmek olacaktır. Tarlasını, evini, mallarını, hayvanlarını ve en önemlisi hısım ve dostlarını terk etmek onların deyimleriyle ‘*gavur elinde kalmaktansa*’ daha mantıkî bir yol olarak gözüküyordu.

Balkan Savaşları'nda Kosova'dan Samsun'a yapılan göçlere yönelik araştırmaların olmaması ve yerel ölçekte bilgi azlığı; sözlü tarih yöntemini zorunlu kılmıştır. Bu açıdan sözlü tarih çalışmaları 2008 ve 2009 yılları içerisinde ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerle video ve ses kayıtları eşliğinde görüşmeler yapılmıştır. İlk başta Samsun iline bağlı Kavak ilçesindeki Çiğdem köyü ve köy halkının akrabalarının yaşadığı Amasya iline bağlı Merzifon ilçesindeki Çamlıca köyünde sözlü tarih sürecine yöntemine girilmiştir. Samsun iline bağlı Bafra ilçesinde ise Osmanbeyli, Karpuzlu, Eldavut ve Koşu köylerinin yanı sıra, Ondokuz Mayıs ilçesi ve Alaçam ilçesinde de göç olgusu ve yaşananlar üzerine geçmiş dönük bilgiler kayıt altına alınmıştır.

²¹ Justin McCarthy, *Osmanlı'ya Veda*, (İstanbul: Etkileşim Yayınları,2006), 176.

²² Oya Dağlar Macar, *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, (İstanbul: Libra Yayıncılık, 2010),79.

²³ Hall, *a.g.e.*, s. 181-183.

3.1 Balkan Savaşları Öncesinde Kosova'da Yaşam

Samsun'un Kavak ilçesine bağlı Çiğdem köyü halkı, iki köyden Samsun'a göç etmiştir. Gerguri köyü, üç tarafı dağlarla çevrili olan, bir boğazdan tek girişı bulunan rakımı yüksek bir köydür. Köy halkının büyük bir çoğunluğu tarım ve hayvancılıkla uğraşır. Köyün Cuma namazı kıldırma beratını bile 300 yıl boyunca Gürgürler diye anılan Taş ailesi üstlenmiştir. Budrika köyü ise, dağlık bir alan olup yüksek bir tepenin üzerinde kuruludur. Budrika; aşıağı ve yukarı Budrika diye iki köyden ibarettir. Aşıağı köyde Sırplar, yukarı köyde kendilerinin yaşadığını belirtmektedirler. Köy halkı; topraklarının verimli olduğunu ve özellikle meyve ağaçlarıyla övünürken, örneğin bir ağaçtan bir kağnı dolusu armut topladıklarını anlatmaktadır. Mısırın bu bölgede ne kadar verimli olduğunu ise "İki mısırın somaklarına basıp çocuklar ayakta dururlardı." Sözüyle abartılı ifade kullanırlar. Göç esnasında meyve tohumlarını bile yanlarında götüren göçmenlerden Hasan İpek'in gelin elması diye bilinen elma ağaçlarının meşhurluğundan söz edilmektedir. Hayvancılığın bu köyedeki yerini ise; yağ, çökelek, peynir için özel odalarının bulunması kanıtlamaktadır.

Bafra'da görüştüğümüz aileler de Kosova'daki tarım ve hayvancılıkla ilgili Kavak'ta Çiğdem köyü halkının anlatımlarını yineleyerek anlatmaktadırlar.²⁴

3.2 Balkan Savaşları'nda Yaşananlar

Balkanlar'da Müslümanlara karşı kurulan komitacılık, Balkan Harbi'nden daha öncesinde başlarken; Müslim unsurlarda huzur ve sükun kalmamıştır. İstanbul ve Anadolu'ya göçler hızlanmıştır. Balkan Savaşı'nın başlaması ve Osmanlı'nın geri çekilmesiyle acı tablolar içerisinde başlayan göçler, Balkan facialarının en açıkli safhasını teşkil eder.²⁵

Çete faaliyetlerinin öncesinde Hıristiyan unsurlarla dostane ilişkilerin sürdüğü fakat Sırp komitacıların köylere baskınlar düzenlemesiyle huzurun ortadan kalktığı, ev yağmalama olaylarının görüldüğü, hayvanların çalındığı, kaçırılan ev halkından geri gelmeyenlerin olduğu anlatımlardan ortaya çıkmaktadır:

Sırp'ın biri Müslüman köyü basacağınıza Dem Ahmet'in evini basın demiş. Sabah namazına giden Arnavut Dem Ahmet'ten sonra evi basan Sırplar kapıları kırıp giriyorlar onun çocuklarını, gelinini, kızını, hanımını hep diri diri yakıyorlar. Gelin ve kızın birini dağa çıkıyorlar. Dem Ahmet de evine geliyor ki ortalık yanmış. Köylüler toplanmış. Başın sağolsun Allah daha beterinden korusun diyorlar. Dem Ahmet de demiş ki daha beteri ne olsun çocuklarımı yakmışlar, gelinimi dağa çıkarmışlar. Bundan daha beteri aklımı oynatmaktır. Ya kafamı oynatıp urganla armut ağacına bağlasanız daha mı iyi... Bundan beteri de bu demiş. Gelini ve kızını çırılçıplak soymuşlar. 5 tane Hıristiyan'ı köylü sarmış ve Sırpları öldürmüş. Gelini ve kızını kurtarmışlar. Gelini hamileymiş. Bu gelinden doğan torun da 20 nüfus türemiştir. Böyle işkence görmüşler.²⁶

Balkan Harbi sırasında aileler, Sırp ordusu tarafından yol ve köprü yapımında çalıştırıldıklarını, baba ve dedelerinin amele hizmetlerinde yer aldıklarını ve öküzleriyle beraber, savaş sırasında ikmal için kullanıldıklarını belirtmektedirler. Sırplara savaş sırasında yardım etmemek için öküzlerini sattıklarını ve onların işini yapmamak için kendi tarlalarında

²⁴ Bafra Karpuzlu köyünden Ramazan Gül (1957 doğumlu), daha çok mısır ve buğday tarımı olmak üzere tarımsal faaliyetlerde dedelerinin bulunduğunu belirtiyor.

²⁵ Halaçoğlu, *a.g.e.*, s. 31.

²⁶ Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.

çift sürmeyi dişi kömüşlerle yaptıklarını anlatıyorlar.²⁷ Balkan Savaşları sırasında 8 yaşında iken Mitroviçe kazasından göçe maruz kalan (Hayriye Canaydın'ın (1904-1974) anlattıklarını dinleyen torununun söylemleri ürkütücüdür.²⁸

Sabahleyin Sırların evi basıp ekmek istediklerini bazen ekmeği sacda pişirirken ekmeğin pişmesi yarım saati aldığından yarım saat beklettiklerini, ekmek hazır değilse gelin ve kızları kaçırdıklarını anlatmaktadır. Bunun yanında ekinlere zarar verdiklerini ve kendilerini kıtlığa maruz bıraktıklarını da söylemektedir.

Kocasını babasını bağlayıp geline zina yapıldığı, gelin bunun verdiği psikolojik yıkımla bu büyük ayıbı yaşayamam deyip intihar etmeye kalktığı, kocası ve babasının yalvararak 'bu senin ayıbın değil kıyma canına deseler de gelinin buna rağmen aldırış etmeyerek kendini evin üstünden atarak intihar ettiği dile getirilmektedir. Yine tecavüz olaylarından birisi de Sırlar, 450 kadını toplayıp bir sığınağa yerleştiği belirtilmektedir. Namusuna, ırzına sahip olanların kulak ve burunlarını kestikleri, Namusu zedelenip hamile kalanların olduğu hatırlanmaktadır.

Babaannesinden göç öncesi Kosova anılarını dinleyen bu göçmen torunu ise bir dehşeti daha paylaşmaktadır. Evin önünde çayırılıkta hayvanlar yayılırken Sırp askerlerin canlı şekilde kömüştün butunu kasaturayla kesip aldıklarını, bir bacağı kesilen hayvan acı içinde kıvrılırken hayvanın fazla eziyet çekmemesi için kesildiğini vurgulamaktadır.²⁹

Kosova'daki anıları babasından dinleyen bir göçmen oğlunun söylediklerine bakılırsa; otuz üç delikanlı, gözleri bağlanarak silahla kurşuna dizmişlerdir. Kız çocuklarını öldürmeyip, beşikteki erkek çocuklarını katletmişlerdir. Çoluk çocuk mısır tarlalarında çalışırken Sırların tacizlerine maruz kalmışlardır. Sırp askeri, Müslüman köylüyü çağırıp harmanlarda hepsini öldürürken; insanları çarşıya gerip nişan alanlara bile tanık olunmuştur.³⁰

Kavak ilçesinde Çiğdem köyündeki göçmen ailelerin anlattıklarına göre; Sırp askerleri, dedelerinin ellerini bağlamışlardır. Aşağı Budrika köylüleri, Sırp olmalarına rağmen Yukarı Budrika köyündeki Müslüman Arnavut komşularına dokunmamalarını istemişlerdir. Ayrıca Müslümanların yaşadığı bazı evlere; bu Sırp köylülerinin beyaz bez parçası asarak katliamı önlemeye çalıştıkları dile getirilmektedir.³¹ Bafra Karpuzlu köyünden yaşayanlardan birisi de; dedelerinden dinlediğini hatırlatarak otuz yedi erkeği birbirine bağlayarak ortalarına ateş yakıp onların yüzlerini yaktıklarını ve bunlardan iki erkeği kız elbisesi giydirerek kaçırdıklarını sözlerine eklemektedir.³²

3.3. Balkan Savaşları'nda Göç

Göçmen ailelerinin anlattıklarını doğrulayan Avusturya-Macaristan konsolos raporlarına göre Kumanova ile Üsküb arasında 5.000, Priştine yöresinde de 5.000'e yakın Müslüman Arnavut öldürülmüştür.³³ Sırlar genelde Arnavut ahali hakkında birçok kanlı harekâta girişmişlerdir. Sırlar 05 Aralık 1912 tarihine kadar yalnız Kosova vilayetinde 20 bin kadar insanı katlettiğini Avrupa yayın organları yazmaktadır. Priştine civarında çoğunluğu

²⁷ Gilan ve Mitroviçe'den gelen aileler bu hususu özellikle vurguladılar.

²⁸ Abdullah Canaydın, (1945 doğumlu), Merzifon/Amasya.

²⁹ Abdullah Canaydın, (1945 doğumlu), Merzifon/Amasya.

³⁰ Abbas Saripek (1930 doğumlu), Merzifon/Amasya.

³¹ Seydi Ahmet Arslan, (1946 doğumlu), Çiğdem Köyü, Kavak-Samsun.

³² Hafız Erken, (1951 doğumlu), Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

³³ McCarthy, *a.g.e.*, 150-151.

Arnavut 5.000 kişi Sırlarca katledilmiştir. Karadağ ve Sırp sınırındaki yenilgiler üzerine pek çok kişi i kesimlere göç etmiştir.³⁴

Kavak iğdem köyündeki Gilan'dan gelen bazı aileler, göç etmeye karar verdikten sonra mallarını satmaya koyulmuşlardır. Arslan ailesi davarları satarken 100 keçi 100 altına satıldığını belirtmektedir. İlk baskıyı görür görmez anahtarlarını alıp, ge çıktıklarını anlatmaktadırlar. Diğer aileler ise mallarını satamadıklarını belirtiyor. Ambarların kapısını açarken; hayvanlar boğulmasın diye onları da çözüp bıraktıklarını ve yola koyulduklarını söylemektedirler. Bezlerinin arasına yastık altlarından aldığı liraları koyup ancak paralarını ve mcevhaterlarını bu şekilde getirebildiklerini dile getirmektedirler.³⁵

Bafra İlçesi Eldavut köyünden Halil Kaçamak, büyüklerinden dinlediğine göre; zulümden kaçan aileler olduğunu ve kendilerinin 200-300 hayvanı olmasına rağmen Priştine'deki kylerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını söylemektedir.³⁶

19 Mayıs ilçesinden Hakkı Konuş, komitacıların efsanelerini Arnavutça şarkılarla süslerken; bunları babam bana anlatırken ağları diye konuşmasına bir parantez açmaktadır. Babasının Kosova Priştine'den 14 yaşında 3 kabile halinde trenle geldiğini, hayvanlarını mısır tarlalarına salarak bıraktıklarını ve kimsenin hayvanını satamadığına dikkat çekmektedir. Doğal olarak g sonrası hayvanların Sırlara kaldığını anlatmaktadır. Ailesinin bir pantolon bir ceketle yola çıktığını zaten paranın olmadığını belirten Hakkı Konuş; Konyuşak köyünden evden 500 metre ilerde trene ailesinin bindiğini ve İstanbul'a ulaştıktan sonra oradan vapura bindiklerini dile getirmektedir. Köy halkının  kabile olarak daha sonra geldiğini yaklaşık olarak 30-35 kişinin g ettiğini vurgulamaktadır. Bir ilginç olayı da hatırlamaktadır:

Babamın damadı gelmemiş. Biraz zenginmiş. Dedem yalvarmış kız orda ya. Haydi gidelim. Sen demiş ağaca ıksan arığın yerde kalmıyor bu kadar mlk nerede bırakacağım. Samsun'da nenemin amcasının oğlu polis var. Onların seçeneği yok. 7-8 gün kömürle vapurla gelmişler. Sa, sakal karışık vaziyette Samsun'a inmişler.³⁷

Gilan'dan göç eden ailelerden birisinin anlattığına göre durum biraz farklıdır:

Davarlar 100 keçi 100 altına satıldı. Tren ile yola ıkmışız. Tren durunca Arnavutun biri salep satıyor. Cebinde yüklü parayla trenden inen aile efradından birini görünce salep satan Arnavut, gencin kolundan tutarak aile reislerinin yanına gidiyor bu çocuğu bu kadar yüklü parayla sakın gezdirmeyin diye tembihliyor.³⁸

Karpuzlu köyünden Ramazan Gl, İstanbul'dan öküz arabalarıyla geldiklerini anlatmaktadır.³⁹ Aynı köyden Mehmet Asan ise Sırp zulmü olmasa köyü neden bırakacaklarını diye görüşmelerde soruyla karşılık vermektedir.⁴⁰

Kavak ilçesi iğdem köyünden Taş ailesi, Gilan'dan kar yağarken ge çıktıklarını söylemektedir. Kağnılarla gelirken, kar örtüsünde sac üzerinde ekmek pişirmişlerdir. Yol gzerghlarında dinlendikleri köylerde yerli halkın onlara tembihlerde bulunduğu, çocuklara yağ yedirin şmesinler dendiğini belirtmektedirler. Dedeleri gn nedenlerini ise çoluk-ocuk gavur içinde kalmasın diye açıklarken; at arabası ve kağnılarla çocukların şmemesi için iki kat yatak alıp muhaceret eden Taş ailesinin göç hareketi esnasında köyden çıkarken köpekleri peşlerine takılmaktadır. Bir tepe üzerinde yattığı yerden bir Sırp militanı köpeği

³⁴ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 37.

³⁵ Sait Taş, (1958 doğumlu), iğdem köyü-Kavak-Samsun.

³⁶ Halil Kaçamak, (1954 doğumlu), Eldavut Köyü/Bafra-Samsun.

³⁷ Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.

³⁸ Cafer Arslan (1930 doğumlu), iğdem Köyü/Kavak-Samsun.

³⁹ Ramazan Gl (1957 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

⁴⁰ Mehmet Asan, 1951 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

tüfeğiyle vurunca Muharrem (Taş) bunun üzerine Arnavutça küfürlerle karışık şöyle demiştir: “Ah... Şimdi silahlarım olsaydı senin şakağına sıkardım” Bu aile, üç kova mermiyi ve üç silahı armut ağaçlarının yanına gömüp, hayvanları meraya bırakarak yola koyulmuşlardır.⁴¹

Göç esnasında yolda giderken Sırp militanlar muhacerete maruz kalan halkın üzerinde aramalar da yapmışlardır. İpek ailesi ise; at arabası ve kağnılarla iki kat yatağı çocuklar üşümesin diye yanlarına almışlardır. Hasan (İpek) ise bir gaz tenekesi içerisinde altını göç esnasında taşımıştır.

Aileler Sırp çeteler tarafından bu göç esnasında sıraya dizilmek zorunda kalıyor. Sırplar, neyiniz varsa çıkarın dediklerinde; bir genç kuşağına Osmanlı altın lirası saklamıştır. Sırp çeteler bu gencin üzerinde yaptığı aramalar sonrasında altın lirayı bulunca; kardeşleri Bekir ve Zekeriya (İpek) önünde bu genç, dört Sırp tarafından bir koldan süngüleyerek öldürülür. Bu sırada acıklı sahneye şahit olan 20-22 yaşlarındaki Bekir ve Zekeriya kardeşler yaşadıkları ani şok neticesinde akıllarını kaybedeceklerdir. Köy halkıyla görüştüğümüzde; bu kardeşler için ağustos ayında paltıyla, kış mevsiminde yalınayak etrafta gezdiklerini ve lakaplarının ise ‘deli’ olduğu anlatılmaktadır. Seydi Ahmed Arslan, biz bu yaşananları onlara soramazdık diye hayıflanırken; İslam (İpek)’e bunları sorduğumda: “A Kuzum! Sorma o rezillikleri” diye cevap verirdi diye anlatılmaktadır. Hangisine o yaşananları sorsa; hemen hüngür hüngür ağladıklarını, gözyaşları döktüklerini, duygulandıklarını belirtmektedir. Ayrıca İslam, Bekir, Zekeriya, Hasan (İpek) Balkan Savaşları’nda yer almışlardır. Göç esnasında İslam (İpek) omuzlarında kurşun yarası varken bile ailesiyle çoluk-çocuk gavur içinde kalmasın diye yola çıkmıştır.⁴²

Mitroviçe kentinden gelen Merzifon Çamlıca köyü sakinleri ise gemiyle geldiklerini, gemide kolera salgınının zuhur ettiğini ve ölenlerin balıklara yem edildiğini hatırlamaktadırlar. Kolera hastalığı nedeniyle Abdulah Canaydın, babaannesinin altı kardeşi ve babasının gemide öldüğünü. Kırk beş günlük yolculuğun Karadeniz’de bittiğini, gemilerin üç limana yolcu taşıdıklarını, bu limanların İstanbul, İzmir ve Samsun olduğunu dile getirmektedir.⁴³

3.4 Kosova’dan Samsun’a Geliş

Bu süreçte Priştine’den İstanbul’a gelen göçmenlerin çok perişan olduğundan bahisle bir an evvel iaşelerinin sağlanması hususunda Dâhiliye Nezareti’nden Şehremanetine bilgi verilmiştir.⁴⁴ Sonuç olarak gemi-tren veya karayoluyla gelen göçmenler önce buldukları yerlere en yakın olan iskele veya istasyonlara yönelmişler daha sonra da bu nakil vasıtasıyla daha emin olarak görülen iç kesimlerdeki merkezlere nakledilmişlerdir. Göçmenler, pratikte bulabildikleri ilk aracı tercih etmişlerdir. Nakil esnasında bunlara gereği gibi yardım yapılamamıştır. Ayrıca göçmenlerin mümkün olduğu kadar İstanbul’a uğramadan Anadolu’ya sevkleri hakkında kararlar alınsa da göçmenlerin sayıca fazlalığı nedeniyle uygulanmamıştır.⁴⁵

19 Mayıs ilçesinden Hakkı Konuş şunları anlatmaktadır.

Samsun’da kayıklarla iskeleden karaya çıkıyorlar. Kayıktan çıkıp düşenler bile oluyor. Samsun halkı da iskeleye yığılmış kimisi Arnavutlar adam yiyor demişler. Hatta babam iskeleden inerken saç başı karışmış insanları gören Samsun yerli halkının

⁴¹ Sait Taş, (1958 doğumlu), Çiğdem köyü-Kavak-Samsun.

⁴² Seydi Ahmet Arslan, (1946 doğumlu), Çiğdem Köyü, Kavak-Samsun.

⁴³ Abdullah Canaydın, (1945 doğumlu), Merzifon/Amasya.

⁴⁴ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 48.

⁴⁵ Halaçoğlu, *a.g.e.*, 62-63.

çocukları annelerinin eteğine sarılıp korktuklarını belirtiyor. Denizin kenarında açıklarda istirahat ediyorlar. Polis ve yöneticiler onları karşılıyor. Nenem amcasının oğlunu Samsun'da polis olarak tanımış. Amcam Hayrullah'a; Hayrullah, Hayrullah bu demiş Recep. Kucaklamışlar birbirlerini ağlamışlar. Polis ekmek ile zeytin getiriyor. Arnavutlar zeytin hiç görmemiş ki. Hemen bir tane attık ağzımıza biri demiş keçi pisliğine benziyor yenmez demişler. İlk zeytini orada yemişler. Ondan sonra Amasya'ya... Yaz aylarında geldiğinden bahsediyor. Samsun'a gelince ilk başta Tokat'a gideceksin diyorlar. Tokat'ta Hasanbaba köyüne gidiyorlar. Sigara fabrikasının karşıındaki köye yerleşiyor. Her köye birer hane vermişler. Arazi vermiyorlar. Köyde yerli halk ile çatışma yok. Osmanlı topraklarına gelince toprağı öpen öpene.. Halk çok ilgilenmiş. Her köye bir hane vermişler 6 ay bakmışlar. Devlet tembih etmiş bunlardan bir şikâyet gelirse sizin canınızı yakarım. Ama bizimkiler yarıcılık yapmışlar.⁴⁶

Mehmet Asan ise, Bafra'ya geldiklerinde Karpuzlu'ya atalarının yerleştiğini anlatmaktadır. Nebyan dağlarına yerleştirilenler olduysa da açlığın etkisini de bir örnek vererek söylemektedir. Ninesinin bir somak mısır yiyen çocuklara 'kızım yeme bu kadar aç kalırsın sonra...' dediğini hatırlamaktadır.⁴⁷ Eldavut köyünden Halil Kaçamak, İzmir'e gemiyle geldiklerini at arabasıyla oradan Konya'ya geçtiklerini yolda bir çocuğun dünyaya geldiğini onun da şimdiki halası olduğunu belirtmektedir.⁴⁸ Ramazan Gül, ilk önce Düzköy'e iskân ettirildiklerini fakat orayı beğenmeyip Karpuzlu köyüne geri döndüklerini anlatmaktadır.⁴⁹

Samsun'da sıtma, kolera ve çiçek hastalığı da hatırlanmaktadır. Hakkı Konuş; kolera salgınının ilk zamanlarda pek olmadığını daha sonra salgının başladığını fakat bunun öncesinde gemiyi denizde demir atarak durdurup karantina altına aldıklarını anlatmaktadır.⁵⁰ Osmanbeyli köyünden Mustafa Temiz, babasından dinlediğine göre günde 5-6 ölüm vakasının kolera yüzünden çıktığını söylemektedir.⁵¹ Karpuzlu köyünden Mehmet Asan ise sıtmadan dedelerinin rahatsız olduklarını söylemektedir.⁵²

Samsun'a Gilan kazasından Kavak'a gelen göçmen aileler 1913'de Samsun'da geçici iskana tabi tutularak; Samsun'un Kavak ilçesi Sıralı köyünde Kafkas kökenli Vubih aileler arasına iskan edilmişlerdir. Yaşam koşulları ise derme çatma evlerde Sıralı köyünün zengin ağaları, Sefer ve Kazım Bey'in maiyetinde tarla ve hayvancılık işlerinde uğraşmışlardır. Anlatılanlara göre yerli halk tarafından sevilen Arnavut halkı burada dostane şekilde yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Kavak'taki Kosova halkı, Sıralı köyüne geldikten 1-2 yıl içerisinde seferberlik ilanıyla Birinci Dünya Savaşı başlamış, savaşa askerlikten muaf oldukları için göçmen ailesinden kimse alınmamıştır. Savaş sırasında çete baskınlarından korumak için kendi köylerini ve çevre köyleri koruma görevini üstlenmişlerdir.⁵³ 19 Mayıs ilçesinden Hakkı Konuş ise bu konuda şunu söylemektedir:

⁴⁶ Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.

⁴⁷ Mehmet Asan, 1951 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

⁴⁸ Halil Kaçamak, (1954 doğumlu), Eldavut Köyü/Bafra-Samsun.

⁴⁹ Ramazan Gül (1957 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

⁵⁰ Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.

⁵¹ Mustafa Temiz (1925 doğumlu), Osmanbeyli Köyü/Bafra-Samsun.

⁵² Mehmet Asan, 1951 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.

⁵³ Sait Taş, (1958 doğumlu), Çiğdem köyü-Kavak-Samsun.

Kimse bana askerden muaf olduğumuzu söylemesin. İşte fotoğrafı benim babamın hayatı askerlikte geçti. Onu diyenler geçmişi iyi düşünsün. Askerlikten muaf mümkün değil diyor.⁵⁴

13 Mayıs 1913 tarihli muhacir Nizamnamesine göre; Rumeli'den gelecek Muhacir hicret tarihinden itibaren 6 sene tekalif-i askeriye ve 2 sene tekalif-i maliyeden muaf tutulacaklardı. İttihad ve Terakki'nin iskânda uyguladığı bu yöntem, muhacirleri ailelerin yanlarına dağıtıp, köyleri genişleterek, haneler inşa ederek iskân sorununu çözmekti.⁵⁵ Dünder'in arşivlere göre yaptığı çalışmada muafiyet var ama halkın bir kısmı özellikle Bafra'da yaşayan Kosovalılar aynı görüşte değildir.

4. Nüfus defterlerinde Kosova Göçmenleri

Balkan Savaşları Kosova'da kitlesel göçlerin 20. yüzyıldaki ilk safhasıdır. Osmanlı Devleti, Anadolu'ya doğru yapılan bu göçleri önlemek veya asgariye indirmek için çabalar sarf ettiyse de başarılı olamadı. Değişen koşullar o coğrafyada yaşamayı zorlaştırdığı gibi hayatî tehlikelere de yol açıyordu. Bu durumda mecburi bir göç ailelerin başvurduğu son çözüm oluyordu.

Osmanlı Devleti, idari yöneticilerin ve memur kadrosunun savaş nedeniyle işlerini terk edip aileleriyle birlikte göç etmesini yerli ahaliye emsal olmaması için önlemeye çalışmıştır. Kosova'daki memurların görev yerlerini bırakmalarını istedi. Fakat bu uyarılar da beklentileri karşılayamadı. Balkan Savaşı sonunda Kosova Sırbistan'ın kontrolüne girdi. 1912-1915 arası Sırbistan asimilasyon ve göçürme yöntemleriyle Müslüman nüfusu sistemli azaltma siyasetini ortaya koydu. Bunun üzerine Müslüman Kosovalılar Osmanlı veya Arnavutluk'un yolunu tuttu. 1915'de ise Kosova, Avusturya ve Bulgar kuvvetlerince işgal edilip ikiye ayrıldı. 1918'de kontrol yine Sırp'ların eline geçti. Sırp'lar bölgeyi ele geçirincede Müslüman nüfustan arındırma siyasetine girdi. Bu yöntemlerden biri de Müslüman nüfusu göçe teşvik etmek adına Arnavut din adamlarından yararlanmaktı. Müslümanların terk ettiği yerlere Sırbistan ve Karadağ'dan Hıristiyan nüfus getirildi. Yeterli nüfusa ulaşabilmek için Kosova'dan Amerika'ya göçleri durdurmaya çalıştı. Amerika'ya gidenleri geri döndürmek adına projeler planladı. Bu çalışmalar sonunda 1920'li yıllarda Kosova'ya 70.000 kolonist Sırp yerleştirildi. Daha sonraki yıllarda Kosova'daki Sırp oranı %38'e kadar arttı⁵⁶. Kosova'nın Sırp kontrolüne geçmesiyle, Osmanlı topraklarındaki göçmen Kosovalılar için tabiiyet sorunu da özellikle Birinci Dünya Savaşı yıllarında gündemde olacaktır. Sorun yaşamak istemeyen Osmanlı idaresi, göçmen Kosovalılardan en yakın zamanda Osmanlı tezkiresi almalarını ya da ülkeyi terk etmelerini isteyecektir. Bunun üzerine Kosova göçmenleri Osmanlı tabiiyetine geçme taleplerini yönetime iletmışlerdir.

Yugoslavya, 1941 sonrası bölgenin Müslüman nüfus yapısını değiştirmek adına ülkenin belirli yerlerinden Kosova ve çevresine Ortodoks halkı yerleştirmeye çalışmıştır. Bu halklar arasında Katolik Hırvat ve Slovenler de bulunmuştur. Yugoslavya'dan 1950-1967 arasında 175.392 kişi gelmiştir. 1944-1985 arası Kosova'dan Anadolu'ya göç edenlerin sayısını 100.000 civarında tahmin edenler de vardır. Yine 1999'da Yugoslavya ordusunun Kosova'ya girmesi üzerine çıkan savaşlarda çok sayıda Arnavut ve Türk nüfus Türkiye'ye göç

⁵⁴ Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.

⁵⁵ Fuat Dünder, *İttihad ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası 1913-1918*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 193.

⁵⁶ Nedim İpek, "Kosova Vilayeti Dahilinde Gerçekleşen Göçler", *History Studies*, V. 2/1, (2010): 78.

etmek zorunda kalmıştır. Uluslararası güçlerin Kosova ve çevresinde güvenliği sağlaması ile yurtlarına geri dönmüşlerdir.⁵⁷

Samsun'da incelediğimiz nüfus defterleri; Bafra, Alaçam, 19 Mayıs, Kavak ilçelerinde toplam 31 köy ve 2 mahalledir. Bunlardan Bafra'daki İsmetpaşa Mahallesi ve Alaçam'daki Karşıyaka Mahallesi Nüfus Defteri, köylerden göçen veya köye göç eden ailelerin geçici iskânlarında bulduktan sonra sürekli yer değiştirmelerin yaşanması nedeniyle aynı isimlerin karşımıza çıkması üzerine sağlıklı bir araştırma için bu çalışmada sadece köylere yer verilmiştir. İncelemeler Bafra, Alaçam, 19 Mayıs ve Kavak İlçe Nüfus Müdürlüklerinde yapılmıştır.

1912 ve 1913 yıllarında Bafra kazası Canik Sancağı'na bağlıdır. İnceleme sahamız olan Alaçam ilçesi ise o tarihte Bafra kazasına bağlı nahiye idi. 19 Mayıs ilçesinin toprakları da Bafra'nın sınırlarındaydı. Kosova göçlerinin 1 köy hariç 30'u Bafra kazasına yapılmıştır. Canik Sancağı'ndaki tek istisnaî iskan; Samsun'a bağlı Kavak nahiyesindedir. Kosova göçmenlerinin bugün yaşadığı Ladik ilçesi Bahşi mahallesi ise o yıllarda Amasya Sancağı'na bağlıydı.

4.1 Ondokuz Mayıs İlçesinde Durum: Bafra'ya bağlıyken 1988 yılında Bafra'dan ayrılarak ilçe olan 19 Mayıs'a bağlanan köyler arasında Beylik, Çandır, Düzköy, Karagöl ve Esentepe köyleri Kosova göçmenlerinin yaşadıkları köylerdir.

Beylik Köyü: Ailelerle yapılan görüşmelerde ailelerin bir kısmı Balkan Savaşları ile geldiklerini bir kısmı da daha sonraki dönemlerde geldiklerini belirttiler. Köyde 1879-1939 arasında Kosova doğumlu kişiler vardır. 7 erkek, 10 kadın bulunmaktadır. 11 kişi İştip, 6 kişi Radovişte kazası doğumludur. Beylik köyünde Kosova muhacirleri yanı sıra mübadil aileler de bulunmaktadır.⁵⁸

Çandır Köyü: Köyde 2 aile Kosova'nın Gilan kazasından gelmiştir. Doğum tarihleri 1907-1916 tarihleri arasındadır. Gilan doğumlu çoğu ölen bu kişilerin çocukları ve torunları yaşamaktadır. Gilan doğumlu 2 erkek 1 kadın vardır. Köyde mübadillere de rastlanmaktadır. Bu mübadiller nüfus defterinde Drama kökenlidir.⁵⁹

Düzköy: 1845 ile 1955 arası Kosova kazalarında doğan kişiler vardır. 60 aile toplamında 90 erkek 115 kadın bulunmaktadır. Toplamda köyde yaşamış Kosova sancaklarından gelen 205 kişidir. Köyde 112 Priştine, 45 Gilan, 20 İpek, 14 Prizren, 8 Üsküp, 2 Dunnice, 1 Sırbie, 1 Herinise, 1 Vilçitrin, 1 Yenipazar doğumlu bulunmaktadır. Yapılan nüfus defteri incelemelerinde köyde fazla sayıda göçmen aileler vardır. Kafkaslardan ve Doğu Karadeniz'den gelen ailelerin fazlalığı dikkat çekmektedir. Bu köyde de mübadil çoktur⁶⁰. Köy dâhilinde 51 hanede 224 mübadil iskân işlemleri görmüştür. Mübadillere toplam 616 dönüm arazi dağıtılmıştır. Köyde Priştine, Prizren ve İpek göçmenlerinden 30 hanede 190 nüfus yerleştirilmiştir.⁶¹

Esentepe Köyü: Köyün eski adı Domuzağılı olup daha sonra Esentepe diye değiştirilmiştir. Köyde nüfus defter kayıtlarında Kosova kazalarından gelen; 29 erkek ve 24 kadın vardır. Toplamda 53 kişi bulunmaktadır. 19 aile vardır. Bunlardan 1 kişi Mitroviçe, 1

⁵⁷ İpek, *a.g.m.*, 79-80.

⁵⁸ Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğu, Beylik Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt: 012-01/012-02.

⁵⁹ Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğu, Çandır Köyü Nüfus Esas Defteri cilt 012-01/012-02.

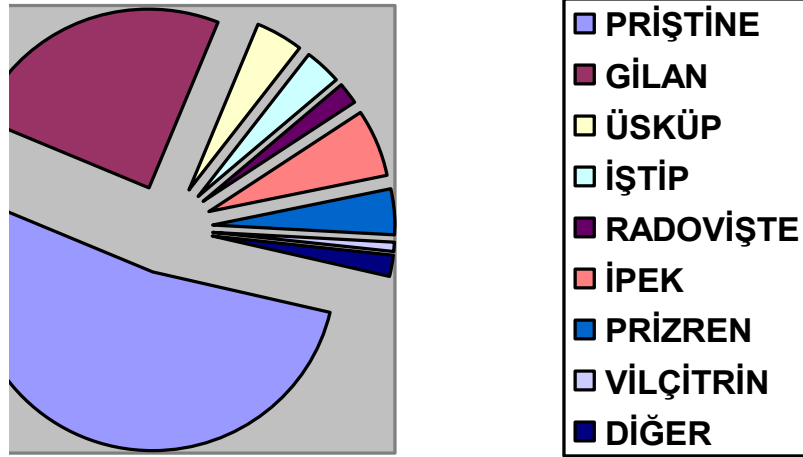
⁶⁰ Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğu, Düzköy Nüfus Esas Defteri cilt 022-01/022-02.

⁶¹ Nedim İpek, *Mübadile ve Samsun*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000), 118.

kişi Gilan, 1 kişi de Vilçitrin kazasından gelmiştir. Geri kalan 50 kişi Priştine kaza merkezinden gelmiştir. Esentepe köyünde mübadiller de yaşamaktadır.⁶²

Karagöl Köyü: Kosova kazalarından gelen; 29 erkek 20 kadın olmak üzere toplam 49 kişi bulunmaktadır. 31 kişi Gilan kazası, 11 kişi Priştine merkez kazası 6 kişi Üsküp merkez kazası 1 kişi de Vilçitrin'den gelmiştir. Nüfus kayıtlarında mübadil ailelere de rastlanmaktadır.⁶³ Drama mübadillerinden 23 hanede 119 kişi köye yerleştirilmiştir.⁶⁴

GRAFİK 4.1: 19 Mayıs İlçesinde Kosova Göçmen Dağılımı

Ondokuz Mayıs İlçesi Değerlendirme: Kosova göçmenlerine rastlanan 5 köyün de ortak noktası; mübadele ile gelen özellikle Drama kökenli göçmenlerin bu köylerde yer almasıdır. Nüfus kayıtlarında bir başka dikkat çeken nokta, bu köylerde Kafkas kökenli özellikle Düzköy'de birçok kişi de bulunmaktadır. Bir bakıma köyler Kafkas ile Balkanlar'da yaşayan halkların buluşma noktalarıdır.

Esentepe köyündeki Kosova göçmenlerinin %94.3'ü Priştine, Düzköy'ün ise gelen Kosova göçmenlerinin %54.6'sı Priştine doğumludur. Çandır köyü Kosova doğumlularının tamamı Gilan, Karagöl'ün %63.2'si Gilan ağırlıklıdır. Beylik köyü ise diğer köylerden farklılık göstermektedir. Köy, İştîp ve Radovişte kazalarından doğanların geldikleri yerdir.

19 Mayıs ilçesinde Kosova'dan gelip yerleşen 157 erkek, 170 kadın olmak üzere toplam 327 kişi olmuştur. İsterseniz grafiğimizde ilçenin Kosova dağılımını görelim. İlçedeki Kosova göçmenlerinden %48.4'ü Priştine, %24.4'ü Gilan, %6.1'i İpek, %4.2'si Üsküp ve Prizren, %3.3'ü İştîp, %1.8'i Radovişte doğumludur.

4.2. Alaçam İlçesinde Durum: Osmanlı Devleti döneminde nahiye iken 1944 yılında ilçe olan Alaçam'da Kosova göçmeni 4 köy bulunmaktadır.

⁶² Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Esentepe Köyü Nüfus Esas Defteri cilt 025-01/025-02.

⁶³ Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karagöl Köyü Nüfus Esas Defterleri Cilt 27-02.

⁶⁴ İpek, a.g.e., 119.

Akgüney Köyü: Köyde Kosova göçmeni 9 aile bulunmaktadır. 14 erkek 30 kadından oluşan Kosova doğumluların 44'ü de Priştine doğumludur. Akgüney köyü kalabalık bir köy olup, aynı zamanda Alaçam'ın mübadil köylerinden birisidir.⁶⁵

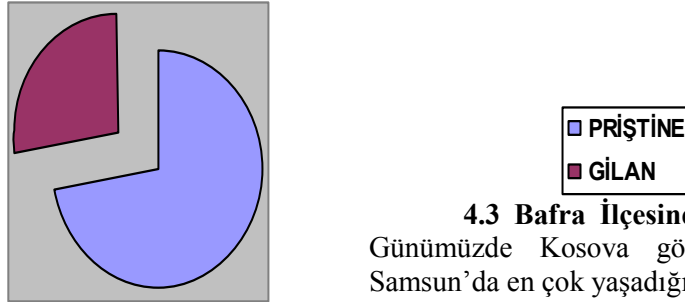
Habilli Köyü: İlçe halkı yapılan saha çalışmalarında Habilli köyünde Kosova göçmenlerinin bulunduğunu belirtse de iki kere yapılan nüfus defterindeki incelemelerde sadece bir ailede Priştine doğumlu kişiye rastlanmıştır. Bu köy de mübadillerin yoğun olarak yaşadığı köylerdendir.⁶⁶

Killik Köyü: 21 aile bulunmaktadır. 33 erkek, 22 kadın olmak üzere toplam 55 kişi vardır. 29 kişi Priştine doğumlu olup 26 kişi de Gilan doğumludur. Bir bakıma köy Priştine ve Gilan halkının bulunduğu yer olmuştur. Killik köyünde mübadiller de yaşamaktadır.⁶⁷

Soğukçam Köyü: Eski adı Bedeş olan kalabalık bir nüfusu bulunan bu köy de göçmenlerin Alaçam'da yoğun olarak yaşadığı yerlerin başında gelir. Köyde yaşamış Kosova göçmeni 46 erkek 34 kadın olmak üzere toplam 80 kişidir. 25 aile vardır. 56 kişi Priştine, 24 kişi Gilan doğumludur.⁶⁸

Alaçam İlçesi Değerlendirme: Kosova göçmenlerinin yerleştiği 4 köyün de ortak noktası; mübadele ile gelen özellikle göçmenlerin bu köylerde yer almasıdır. Soğukçam köyü ile Akgüney özellikle Balkan göçleriyle gelenlerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerdir. Akgüney ve Habilli köyünün Kosova göçmenlerinin tamamı Priştine doğumlu olup; diğer iki köy Killik ve Soğukçam'da Priştine doğumlular daha fazladır. Bir bakıma Alaçam'ın Kosovalıları Priştine ve Gilan'dan oluşmuştur. Alaçam ilçesine Kosova'dan gelip yerleşen 94 erkek, 86 kadın olmak üzere toplam 180 kişi olmuştur. Grafiğimizde ilçenin Kosova dağılımını görelim. İlçedeki Kosova göçmenlerinden %72.2'si Priştine, %27.7'si Gilan doğumludur

GRAFİK 4.2: Alaçam İlçesi Kosova Göçmen Dağılımı

4.3 Bafra İlçesinde Durum: Günümüzde Kosova göçmenlerinin Samsun'da en çok yaşadığı ilçedir.

Osmanbeyli Köyü: Bafra'da en çok Kosova'dan gelen halkın yaşadığı köydür. Köyün eski adı Lodros'tur. Bir Rum köyüdür. Köyde 89 aile yaşamıştır. Köyde 226 kadın, 158 erkek olmak üzere toplam 384 Kosova'dan gelip yerleşen kişi vardır. 1913 doğumlu öncesinde 245 kişi olup Balkan Savaşları ile gelme ihtimali olan kişiler vardır. Nüfus defterlerinde 1847 ile 1955 arasında doğan kişiler vardır. Kosova göçünü bu köyde üç şekilde açıklayabiliriz. Birincisi Balkan Savaşları ile, ikincisi Sırp topraklarına bağlı iken, üçüncüsü de

⁶⁵ Samsun İli, Alaçam, İlçe Nüfus Müdürlüğü, Akgüney Köyü Nüfus Esas Defteri 09.02/09.03.

⁶⁶ Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Habilli Köyü Nüfus Esas Defteri cilt 25.1.

⁶⁷ Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Killik Köyü Nüfus Esas Defteri cilt 35.01.

⁶⁸ Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Soğukçam Köyü Nüfus Esas Defterleri 47.1/47.2/47.3.

Yugoslavya'dan gelenlerdir. Çoğunluğu Balkan Savaşları'ndan gelenler oluşturur. Köyde Kosova'dan gelen halktan 241 kişi Priştine, 64 kişi Gilan, 25 Yugoslavya, 7 Mitroviçe, 6 İpek, 3 Üsküp, 3 Karaka, 1 Velişteri, 1 Kumanova, 1 Vilçetritin, 1 Deliştirinlidir. Köyün büyük çoğunluğu Arnavut kökenli Kosovalı ailelerden oluşur. Köy aynı zamanda mübadillerin yaşadığı bir yerdir.⁶⁹

Eldavut Köyü: Köyde 19 Kosova göçmeni aile yaşamıştır. 1913 ve öncesi doğumlu 39 kişi vardır. 22 erkek 26 kadın olmak üzere toplam 48 kişi bulunmaktadır. Köyde Kosova'dan göç edenlerin doğum tarihleri 1869-1925 arasında değişir. Kosova'dan gelen köy halkından 31 kişi Priştine, 10 kişi Gilan, Üsküp 4, Kosova 3 kişidir. Nüfus kayıtlarında, köyde mübadil aileler de bulunmaktadır.⁷⁰

Karınca Köyü: Karınca köyünde Kosova göçmeni 18 aile vardır. 22 erkek 17 kadın olmak üzere toplam 39 kişi yaşamıştır. 1913 ve daha öncesi doğumlu 20 kişi bulunmaktadır. Köyde 1870-1934 arası doğumlu kişiler bulunmaktadır. Köyde 22 kişi Priştine, 10 kişi Üsküp, 4 kişi Gilan, 2 kişi Prizren, 1 kişi Vilçitritin'den gelmiştir.⁷¹

Azay Köyü: Köyde Kosova doğumlu aile sayısı 3'tür. Kişi sayısı 8'dir. Bunların 5'i erkek 3'ü kadındır. Priştine 4, Üsküp 4 olmak üzere dağılım bulunmaktadır. Azay köyü mübadillerin de yaşadığı bir köydür.⁷²

Yeşilyazı Köyü: Kosova doğumlu 1 kişi bulunmaktadır. Priştine'den gelmiştir.⁷³

Ağıllar Köyü: Köyde Kosova göçmeni 2 erkek 2 kadın toplam 4 kişi bulunmaktadır. 3 kişi Gilan, 1 kişi Priştine doğumludur. Köyde mübadil aileler de yaşamaktadır.⁷⁴

Türbe Köyü: 8 aile olup 10 erkek 10 kadın toplam 20 kişi vardır. 12 kişi Priştine, 5 kişi Vilçitritin, 2 kişi Mitroviçe, 1 kişi Gilan doğumludur. Köyde mübadil aileler de vardır.⁷⁵

Evren Uşağı Köyü: Köyde Kosova göçmeni 5 aile bulunmaktadır. Kişi sayısı 15 olup 7 erkek 8 kadın Kosova'dan gelmiştir. 13 kişi Priştine, 2 kişi Gilan doğumludur. Köyde mübadil aileler de yaşamaktadır.⁷⁶

Uluağaç Köyü: Kosova göçmeni Aile sayısı 9'dur. Kişi sayısı 32'dir. 16 erkek 16 kadın bulunmaktadır. Priştine 25, Vilçitritin 4, Yugoslavya 2, Mitroviçe 1 üzere dağılım vardır.⁷⁷

Gökçesu Köyü: Kosova göçmeni aile sayısı 2'dir. Kosova doğumluların 4'ü de erkektir. 2 kişinin nüfus kaydında Kosova, diğer 2 kişi de Gilan diye yazmaktadır. Gökçesu köyü mübadillerin de yaşadığı bir köydür.⁷⁸

Karpuzlu Köyü: Kosova göçmeni aile Sayısı 47'dir. 65 kadın 81 erkek olmak üzere toplam 146 kişi vardır. Bunlardan 83 Priştine, 34 Gilan, 12 Yugoslavya, 6 İpek, 6 Üsküp, 5 Vilçitritin olmak üzere Kosova doğumlular vardır.⁷⁹

⁶⁹ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Osmanbeyli Köyü Nüfus Esas Defterleri, cilt 103/01, 103/02, 103/03.

⁷⁰ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Eldavut Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 53/01-144.1.

⁷¹ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karınca Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 76.01 ve 76.02.

⁷² Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Azay Köyü Nüfus Esas Defterleri Cilt 018-01.

⁷³ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Yeşilyazı Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 132.02.

⁷⁴ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Ağıllar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 19.01.

⁷⁵ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Türbe Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 122.01 ve 122.02.

⁷⁶ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Evrenuşağı Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 54.02.

⁷⁷ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Uluağaç Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 124.1.

⁷⁸ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Gökçesu Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 59.02.

⁷⁹ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karpuzlu Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 80.1/80.2/80.3.

Aktekke Köyü: Kosova göçmeni 15 aile vardır. 23 erkek 26 kadın bulunmaktadır. 40 Priştine, 9 kişi de Mezviçe'den gelmedir. Köyde mübadil aileler de yaşamaktadır.⁸⁰ Köye yerleştiren mübadillerin bir kısmı Bük, Karagöz ve Kozluköy'den gelmiştir.⁸¹

Balıklar Köyü: Köyde Kosova göçmeni, aile sayısı 28'dir. 29 kadın, 39 erkek olup toplam 68 kişi bulunmaktadır. Bu kişiler 60 kişi Priştine, 6 kişi Vilçitrin, 1 kişi Mitroviçe, 1 kişi Yugoslavya doğumludur. Balıklar köyü aynı zamanda mübadil köyüdür.⁸²

Elifli Köyü: Köyde Kosova doğumlu göçmen aile sayısı 13'tür. 25 kadın 21 erkek olmak üzere 46 kişi bulunmaktadır. 23 Priştine, 8 Mitroviçe, 8 Vilçitrin, 4 Kosova, 3 Gilan'dan gelen aileler vardır.⁸³

Lengerli Köyü: Köyde Kosova doğumlu aile sayısı 16'dır. 26 erkek 32 kadın olmak üzere toplam 58 kişi Kosova göçmenidir. 49 kişi Priştine, 4 kişi Gilan, 4 kişi İpek, 1 kişi Vilçitrin'den gelmiştir. Bu köyde mübadil aileler de yaşamaktadır.⁸⁴

Gümüsyaprak Köyü: Köyde Kosova'dan gelen aile sayısı 43'tür. 60 erkek 64 kadın olmak üzere 124 kişi yaşamıştır. Yer dağılımı ise; 55 Gilan, 39 Priştine, 12 İpek, 7 Yugoslavya, 7 Mitroviçe, 2 Vicemko, 2 Üsküp'tür.⁸⁵

Köseli Köyü: Aile sayısı Kosova için 16'dır. 18 erkek 29 kadın olmak üzere toplam 47 kişi bulunmaktadır. 38 kişi Priştine, 7 kişi Üsküp, 2 kişi Mitroviçe'den göç etmiştir. Bu köyde mübadiller de yaşamaktadır.⁸⁶

Sarıçevre Köyü: Kosova doğumlu göçmen aile sayısı 26'dır. 31 erkek 31 kadın olmak üzere 62 kişidir. 53 Priştine 9 Mitroviçe doğumlu vardır.⁸⁷

Koşu Köyü: Kosova göçmeni aile sayısı 55'dir. 88 erkek 77 kadın olmak üzere toplam 165 kişi bulunmaktadır. Gelenler; 54 kişi Gilan, 64 kişi Yugoslavya, 23 Priştine, 1 Kuşok, 7 Üsküp, 2 Vilçitrin, 4 Mitroviçe, 3 Firzeşişt, 2 Vertetik, 1 Prizren, 4 Kosova'dan ibarettir.⁸⁸

Sarıköy: Kosova göçmen aile sayısı 14'tür. 21 kadın 19 erkek olmak üzere toplam 40 kişi vardır. Bu kişilerin geldikleri yerler; 33 kişi Priştine, 1 kişi Yugoslavya 6 kişi Mitroviçe'dir.⁸⁹

Üçpınar Köyü: Kosova göçmen aile sayısı 18'dir. 25 erkek 27 kadın olmak üzere toplam 52 kişidir. 27 Yugoslavya, 11 Priştine, 13 Gilan, 1 İpek'ten gelen kişiler vardır.⁹⁰

Bafra İlçesi Değerlendirme: Kosova göçmenlerine rastlanan 21 köyün çoğunun ortak noktası; mübadele ile gelenlerin bu köylerde yer almasıdır. Gümüsyaprak ve Koşu köyünün Kosova göçmenlerinin çoğunluğu Gilanlı olup; diğer köylerde çoğunluk Priştine üzerinedir. Priştine'den gelenlerin en çok yaşadığı köy 241 ile Osmanbeyli'dir. Bafra 'da Kosova halkının çoğunlukla yaşadığı mahalle İsmetpaşa Mahallesi'dir. Fakat çalışmanın yönteminde Kosova köylerine bakıldığından burada bu mahalleye yer verilmeyecektir. İsmet paşa Mahallesiindeki tüm kayıtlar da elimizde mevcuttur.

⁸⁰ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Aktekke Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 21.1.

⁸¹ İpek, *a.g.e.*,125.

⁸² Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Balıklar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 25.1/25.2.

⁸³ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Elifli Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 52.1/52.2.

⁸⁴ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Lengerli Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 97.1.

⁸⁵ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Gümüsyaprak Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 61.01/61.02.

⁸⁶ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Köseli Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 96.01/ 96.02.

⁸⁷ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Sarıçevre Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 110.01-110.02.

⁸⁸ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Koşu Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 92.1-2-3-4-5.

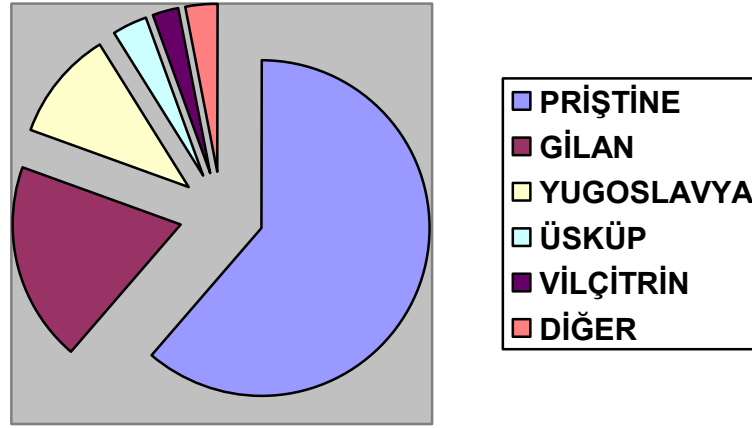
⁸⁹ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Sarıköy Nüfus Esas Defterleri, Cilt 07.01 ve 107.02.

⁹⁰ Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Üçpınar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 125.1-125.2-125.3.

Bafra ilçesindeki köylere Kosova'dan gelip yerleşen 802 kişi Priştine, 249 kişi Gilan, 139 kişi Yugoslavya, 47 kişi, Mitroviçe, 29 kişi İpek, 43 kişi Üsküp, 33 kişi Vilçitrin, 13 kişi Kosova-genel ifade kullanılmıştır-, 9 kişi Mezviçe, 3'er kişi Karaka, Firzeşişt, Prizren, 2'şer kişi Viçemko, Vertetik, 1'er kişi Velişteri, Kumanova, Kuşok, Deliştirin'dir. Toplam olarak Bafra köylerinde Kosova'dan gelen göçmen sayısı 1.381 kişidir.

Grafiğimizde ilçenin Kosova dağılımını görelim. İlçedeki Kosova göçmenlerinden %58.0'i Priştine, %18.0'i Gilan, %10.0 Yugoslavya, %3.1 Üsküp, %2.3 Vilçitrin oluşturmuştur. %8.6'sını da diğerleri oluşturmuştur.

GRAFİK 4.3: Bafra İlçesi Kosova Göçmen Dağılımı

4.5 Kavak İlçesi'nde Durum: Samsun'un Balkan Savaşı yıllarında nahiyesidir. Kosova göçmeni tek köyü vardır.

Çiğdem Köyü: Kavak İlçesinde Kosova'dan gelen halkın olduğu tek köy Çiğdem köyüdür. Çiğdem köyü halkı; Balkanlar'dan gelen göçlerle oluşan bir köy olup, bu köydeki dört sülaleden üçü Arnavut biri Makedonya Türklerindedir. Aile sayısı 8'dir. 10 erkek 7 kadın olmak üzere toplam 17 kişi vardır⁹¹.

4.6 Samsun'da Kosova Köylerinin Grafikselsel Dağılımı

Samsun'un Bafra, 19 Mayıs, Alaçam ve Kavak ilçelerinde Kosova köylerine rastlanmıştır. Diğer ilçelerde Ladik'te Bahşili mahallesinde Kosova halkı oturmasına rağmen projemizde yöntem olarak sadece köyleri aldığımızdan dolayı diğer ilçelerde Kosova'dan göçen halkın ilk yerleşim yeri o köyler olmadığından çalışmamızda yer verilmemiştir.

Samsun'un Bafra ilçesinde nüfus kayıtlarında 21 köye, 19 Mayıs ilçesinde 5 köye, Alaçam ilçesinde 4 köye, Kavak ilçesinde 1 köye olmak üzere toplam 31 köyün nüfus esas defterleri incelenmiştir. Tüm ilçelerde Priştine'den gelenler daha fazladır. Sadece Kavak ilçesindeki Çiğdem köyünün Kosova göçmenleri tamamen Gilan kazasından gelmedir.

⁹¹ Samsun İli Kavak İlçe Nüfus Müdürlüğü, Çiğdem Köyü Nüfus Esas Defteri, C. 25.

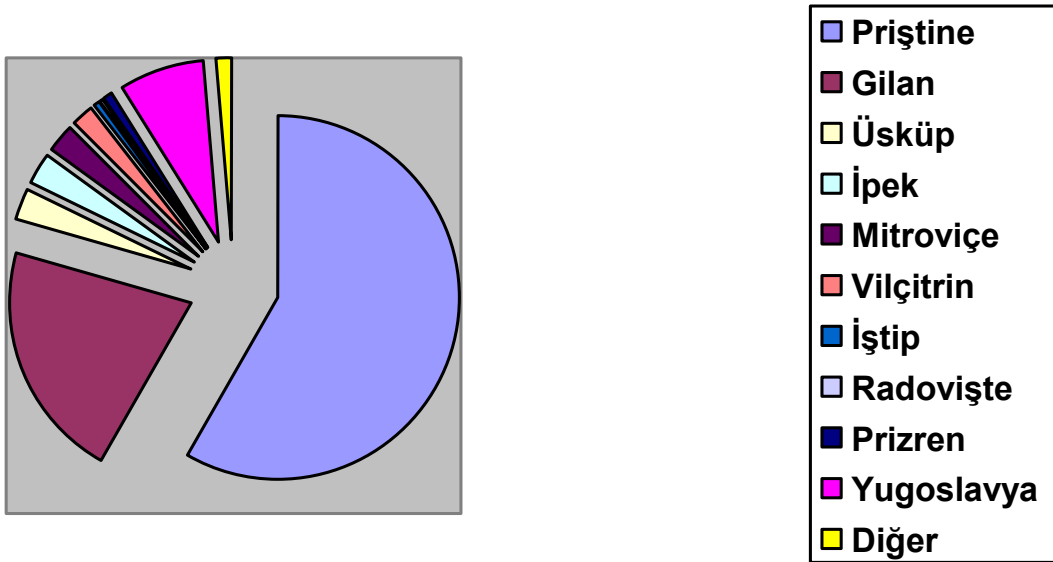
İstatistik olarak bakıldığında bu dört ilçede Priştine'den gelenler; 19 Mayıs'ta 173, Alaçam'da 130, Bafra'da 802'dir. Toplam Samsun köylerinde 1105 Priştine'de doğmuş Kosovalı vardır. En fazla Priştine halkının yaşadığı ilçe Bafra, köy ise Osmanbeyli köyüdür.

Bu dört ilçede Gilan'dan gelenler; 19 Mayıs ilçesinde 80, Alaçam ilçesinde 50, Bafra ilçesinde 249, Kavak ilçesinde 17 kişidir. Toplam Samsun köylerinde 396 Gilan'da yaşamış Kosovalı vardır. En fazla Gilan doğumlunun yaşadığı ilçe Bafra, köy ise Osmanbeyli köyüdür.

Bu dört ilçede Üsküp'ten gelenler; 19 Mayıs ilçesinde 14, Bafra ilçesinde 43 kişidir. En fazla Üsküplü Bafra ilçesinde, en fazla Karıncak köyündedir. 19 Mayıs ilçesinde 20 İpek, Bafra ilçesinde 29 kişidir. En fazla Bafra ilçesinde en fazla 19 Mayıs ilçesi Düzköy'dedir. Bu dört ilçede Mitroviçe'den gelenler; 19 Mayıs ilçesinde 1 Bafra ilçesinde 47 kişidir. En fazla yaşadıkları köy Bafra Sarıçevre köyüdür.

Genel olarak baktığımızda Samsun'da Priştine 1105, Gilan 396, Üsküp 57, İpek 49, Mitroviçe 48, 139 Yugoslavya(genel), Vilçitrin 36, Kosova (13) (genel), 11 İştıp, 6 Radovişte, 17 Prizren, 9 kişi Mezviçe, 3'er kişi Karaka, Firzeşişt, 2'şer kişi Viçemko, Vertetik, Dunnice, 1'er kişi Velişteri, Kumanova, Kuşok, Sırbıye, Herinise, Yenipazar ve Deliştirin'dir.

GRAFİK 4.4: Samsun İli Kosova Göçmen Dağılımı

Sonuç

Balkan Savaşları, birçok cephede başarı arayan Hristiyan toplumların karşısında yerlerinden ayrılmak zorunda kalan Müslüman toplumlara göç öyküsünü hazırladı. Öykü, bir güz mevsiminde başladı ama anlatılanlar ve anlatılacaklar birçok seneye bırakıldı. Osmanlı Devleti bünyesindeki Kosova Vilayeti'nden Samsun'a ilk olarak Balkan Savaşları'nda (1912-1913) göçler gerçekleşmektedir. Kosova'nın Sırbistan Krallığı (1913-1918) ve ardından Sırp Hırvat Sloven Krallığı'na dâhil olduğu (1918-1929) yılları; ikinci göç dalgasını oluşturmaktadır. Kosova'nın Yugoslavya'ya bağlandığı (1929-1990) zaman aralığı; göç serüveninin son evresidir.

Balkan Savaşları ile Samsun'a göç eden Kosova halkı ağırlıklı olarak Bafra kazasına yerleştirilmiştir. O bölgelerde şehirlerde yaşamış halkın Bafra'nın İsmet Paşa Mahallesi'ne iskân edildikleri, çiftçilikle uğraşanların köylere iskânı olmuştur. İskân yapılırken göçmenlere özel köyler oluşturulmamış daha çok köylerdeki ailelerin yanlarına parça parça dağıtılmışlardır. Samsun'da Kızılırmak Deltası ve Nebyan Dağı eteklerindeki köylere daha çok yerleştirilmeleri dikkat çekicidir. Yaklaşık 20 Rum köyüne yerleştirilenler olmakla birlikte; Türk köylerine yerleştirilenler de olmuştur. İstisnai olarak; Kavak kazasındaki Kosovalı aileler Çerkes ve Türk aileler arasında ilk yıllarda yaşamışlardır. Buralarda ilk zamanlarda köyde tarımda yarıcılık yaparak ekmeklerini kazanmışlardır.

Sözlü tarih çalışmalarında Kosovalı göçmenlerin münferit olaylar hariç yerli halkla pek sıkıntı yaşamadıkları gözlemlenmiştir. Yalnız Birinci Dünya Savaşı sonrası imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Pontus olaylarının özellikle Bafra Nebyan Dağındaki köylerde çıkması Rum-Kosova halkı arasındaki toplumsal bir çatışmayı beraberinde getirdiği söylenebilir.

Samsun'daki Kosova göçmenlerinin dağılımı incelendiğinde; Priştine, Gilan ve Mitroviçe ön plandadır. Bu üç sancağın Sırbistan sınırına yakınlığı; buralarda yaşayan halkların savaş ortamından büyük oranda etkilendiklerini göstermektedir.

Günümüzde Samsun'da 25.000-30.000 dolayında Kosova göçmenlerinin yaşadığını belirtebiliriz Bu göçmenlerin çoğunluğu Arnavut olup az sayıda Türk hatta Boşnak olduğunu da belirtebiliriz. Yalnız sözlü tarih çalışmalarında etnik açılımlara halk, sıcak yaklaşmamıştır. Bu topraklar artık onlar için bir vatandır ve namus sınırda başlayıp ailede biter. Yeni bir savaşta Türkiye için en önde savaşacaklarını vurgulamaktadırlar. Söylemlerinin arasına bayrak sevgisini de getirmektedirler. Bafra Belediyesi Başkanı, Kosovalı bir göçmen ailedendir. Yönetim ekibiyle beraber kültür ve sporda ilişkiler kurmak amacıyla Kosova'daki sivil toplum kuruluşlarıyla çalışmalar yapmaktadır. Bafra'daki göçmen aileler hâla Kosova'daki akrabalarıyla görüşmelerini devam ettirmektedirler. Kosova ile ticaret ve sanayi teşebbüslerinde bulunmaya çalışan sermayedarlar Bafra'da bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Nüfus Kaynakları

Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Akgüney Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 09.02/09.03.

Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Habilli Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 25.

Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Killik Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 35.01.

Samsun İli, Alaçam İlçe Nüfus Müdürlüğü, Soğukçam Köyü Nüfus Esas Defterleri Cilt 47.1/47.2/47.3.

Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Ağıllar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 19.01.

Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Aktekke Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 21.1.

Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Azay Köyü Nüfus Esas Defterleri Cilt 018-01.

Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Balıklar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 25.1/25.2.

Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Eldavut Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 53/01-144.1.

- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Elifli Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 52.1/52.2.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Evrenuşağı Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 54.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Gökçesu Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 59.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Gümüşyaprak Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 61.01/61.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karıncak Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 76.01 ve 76.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karpuzlu Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 80.1/80.2/80.3.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Koşu Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 92.1/92.2/ 92.3/ 92.4/ 92.5.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Köseli Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 96.01/ 96.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Lengerli Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 97.1.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Osmanbeyli Köyü Nüfus Esas Defterleri, Cilt 103/01,103/02 103/03.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Sarıçevre Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 110.01-110.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Sarıköy Nüfus Esas Defteri Cilt 107.01 ve 107.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Türbe Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 122.01 ve 122.02.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Uluğaç Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 124.1.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Üçpınar Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 125.1-125.2-125.3.
- Samsun İli, Bafra İlçe Nüfus Müdürlüğü, Yeşilyazı Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 132.02.
- Samsun İli, Kavak İlçe Nüfus Müdürlüğü, Çiğdem Köyü Nüfus Esas Defteri, Cilt 25.
- Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Beylik Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 012-01/012-02.
- Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Çandır Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 012-01/012-02.
- Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Düzköy Nüfus Esas Defteri Cilt 022-01/022-02.
- Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Esentepe Köyü Nüfus Esas Defteri Cilt 025-01/025-02.
- Samsun İli, 19 Mayıs İlçe Nüfus Müdürlüğü, Karagöl Köyü Nüfus Esas Defterleri Cilt 27-02.

Sözlü Kaynaklar

- Abbas Sarıipek (1930 doğumlu), Merzifon/Amasya.
Abdullah Canaydın, (1945 doğumlu),Merzifon/Amasya.

Cafer Arslan (1930 doğumlu), Çiğdem Köyü/Kavak-Samsun.
Hafız Erken, (1951 doğumlu), Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.
Hakkı Konuş, (1934 doğumlu), (19 Mayıs İlçesi)/Samsun.
Halil Kaçamak, (1954 doğumlu), Eldavut Köyü/Bafra-Samsun.
Mehmet Asan, 1951 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.
Mustafa Temiz (1925 doğumlu), Osmanbeyli Köyü/Bafra-Samsun.
Ramazan Gül (1957 doğumlu)/Karpuzlu Köyü/Bafra-Samsun.
Sait Taş, (1958 doğumlu), Çiğdem köyü-Kavak-Samsun.
Seydi Ahmet Arslan, (1946 doğumlu), Çiğdem Köyü, Kavak-Samsun.

Basılı Eserler

Ahmet Halaçoğlu, *Rumeli'den Türk Göçleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.

Aram, Andonyan, *Balkan Savaşları*, İstanbul: Örgün Yayıncılık, 2007.

Banu, İşlet, Sönmez, *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007.

Fuat Dünder, *İttihad ve Terakki'nin Müslümanları İskan Politikası 1913-1918*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

Georges, Remond, *Mağluplarla Beraber*, (çev. Hasan Cevdet), İstanbul: Profil Yayıncılık, 2007.

İbrahim, Artuç, *Balkan Savaşı*, İstanbul: Kastaş Yayınları, 1988.

Justin, McCarthy, *Osmanlı'ya Veda*, çev. Mehmet Tuncel, İstanbul: Etkileşim Yayınları, 2006.

Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün*, (çev. Bilge Umar), İstanbul: İnkılâp Yayınları, 1998.

Kemal Karpat, *Osmanlı Nüfusu 1830-1914* (çev. Bahar Tırnakçı), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Leon, Troçki, *Balkan Savaşları*, (çev. Tansel Günay) İstanbul: Arba Yayınları, 1995.

M. Münir Aktepe, "Kosova", *İslam Ansiklopedisi*, C. 6, ss. 869-876. Eskişehir: MEB Yayınları, 1997.

Mucize Ünlü, *Kosova Vilayetinin İdarî ve Sosyal Yapısı (1877-1912)*, (19 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2002.

Nedim İpek, "Kosova Vilayeti Dahilinde Gerçekleşen Göçler", *History Studies*, V. 2/1, (2010): 65-81.

Nedim İpek, *Mübadele ve Samsun*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2000.

Oya, Dağlar, Macar, *Balkan Savaşları'nda Salgın Hastalıklar ve Sağlık Hizmetleri*, İstanbul: Libra Yayıncılık, 2010.

Rahmi, Apak, *Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

Richard, C, Hall, *Balkan Savaşları*, (çev. M. Tanju Akad), İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.

Sacit, Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007.

Stephane, Lauzanne, *Uçurumun Kenarındaki Türkiye*, (çev. Teoman Tunçdoğan), İstanbul: Bileşim Yayınevi, 2005.

EKLER

Bafrı'da 1924'de çekilmiş Kosovalı Ailelere Ait Fotoğraf

Pasaport rnekleri (1925)

Samsun'daki Kosova Köyleri ve Mahallelerinin Dağılım Haritası

